

Muriel Barbery

ELEGANȚA *ariciului*

Ediția a V-a

Traducere din limba franceză de
ION DORU BRANA

NEMIRA

CUPRINS

MARX (<i>PREAMBUL</i>)	7
1. Cine seamănă dorință	9
2. Miracolele Artei	11
<i>Cugetare profundă nr. 1</i>	15
CAMELII	23
1. O aristocrată	25
<i>Jurnalul mișcării lumii nr. 1</i>	32
2. Despre războaie și despre colonii	38
3. Canișul ca totem	42
<i>Cugetare profundă nr. 2</i>	47
4. Refuzând lupta.....	49
<i>Cugetare profundă nr. 3</i>	53
5. Tristă condiție	56
6. Sutane de dimie	59
7. În Sudul confederat.....	63

<i>Jurnalul mișcării lumii nr. 2</i>	66
8. Prezicătoare a elitelor moderne	70
9. Octombrie roșu	73
<i>Cugetare profundă nr. 4</i>	79
10. Un motan numit Grévisse	81
<i>Cugetare profundă nr. 5</i>	85
11. Mâhnirea provocată de invaziile mongole	90
<i>Cugetare profundă nr. 6</i>	95
12. Comedie-fantomă	100
13. Eternitate	104
<i>Jurnalul mișcării lumii nr. 3</i>	107
14. Atunci, vechea Japonie	110
15. Datoria celor bogați	113
<i>Cugetare profundă nr. 7</i>	118
16. Spleenul Constituției	122
17. Un dos de potârniche	127
18. Riabinin	130
<i>Cugetare profundă nr. 8</i>	134

DESPRE GRAMATICĂ..... 139

1. Infinitesimal	141
2. Într-un moment de grație	145
<i>Cugetare profundă nr. 9</i>	148
3. Sub scoarță	155
4. Ruptură și continuitate	162
<i>Cugetare profundă nr. 10</i>	165
5. O impresie agreabilă	172
6. Wabi	175
<i>Cugetare profundă nr. 11</i>	177

PLOAIE DE VARĂ	183
1. Clandestină	185
2. Marea operă a sensului	188
3. În afara timpului	191
4. Diafane	193
5. Dantele și farafastâcuri	195
<i>Jurnalul mișcării lumii nr. 4</i>	199
6. O recondiționare	202
7. Dichisită ca o fecioară virtuoasă	205
<i>Cugetare profundă nr. 12</i>	208
8. Un iad	214
9. Auriu mat	216
10. Ce concordanță?	219
11. O existență fără durată	221
<i>Jurnalul mișcării lumii nr. 5</i>	224
12. Un val de speranță	231
13. Vezică mică	234
<i>Jurnalul mișcării lumii nr. 6</i>	236
14. Un singur asemenea sul	240
15. O sălbatică foarte civilizată	245
16. Atunci	253
17. O nouă inimă	254
18. Dulce insomnie	256
<i>Cugetare profundă nr. 13</i>	257
 PALOMA.....	 263
1. Ascuțiți	265
2. Acest invizibil.....	271

3. Dreapta cruciadă.....	277
<i>Cugetare profundă nr. 14</i>	280
4. Adagiul de bază	286
5. Antipod.....	289
6. A bea scorbus.....	292
7. Albastru-închis.....	297
<i>Jurnalul mișcării lumii nr. 7</i>	299
8. Cu mici înghițituri fericite	302
9. Sanae	306
10. Nori negri	308
11. Ploaia.....	312
12. Surori.....	313
<i>Cugetare profundă nr. 15</i>	319
13. Pe cărările infernului	322
14. De la un culoar la cărări.....	327
15. Pe umerii săi nădușiți	328
16. Ceva trebuie să sfârșească	330
17. Suferințele dichiselii	332
18. Apa curgătoare	335
19. Sclipește	337
20. Triburile găgăuze	340
21. Toate acele cești de ceai.....	342
22. Iarba pajiștilor	345
23. Cameliile mele.....	348
<i>Ultima cugetare profundă</i>	355

1

CINE SEAMĂNĂ DORINȚĂ

— Marx îmi schimbă total concepția despre lume, mi-a declarat azi-dimineață micul Pallières, care nu-mi adresează niciodată vreun cuvânt.

Antoine Pallières, moștenitor prosper al unei vechi dinastii industriale, e fiul unuia dintre cei opt patroni ai mei. Ultimă eructație a mării burghezii de afaceri — care nu se reproduce decât prin sughițuri discrete și fără vicii —, era totuși profund încântat de descoperirea sa și mi-o împărtășea din reflex, fără măcar să-i dea prin minte că aș putea înțelege ceva din asta. Ce pot să înțeleagă masele truditoare din opera lui Marx? Citirea ei e anevoioasă, limbajul — elevat, proza — subtilă, teza — complexă.

Și în momentul ăla e cât pe ce să mă trădez prosteste.

— Ar trebui să citești *Ideologia germană*, îi spun eu acestui cretin în hanorac verde-închis.

Pentru a-l înțelege pe Marx și a înțelege de ce n-are dreptate, trebuie să citești *Ideologia germană*. Este soclul antropologic pornind de la care se vor construi toate

LIBRIS | We know books

îndemnurile la o lume nouă și pe care e înșurubată o certitudine majoră: oamenii, care se ratăcesc în dorințe, ar face bine să-și vadă de nevoile lor. Într-o lume în care hybrisul dorinței va fi redus la tăcere, se va putea naște o organizare socială nouă, curățată de lupte, de opresiuni și de ierarhiile nocive.

— Cine seamănă dorință culege opresiune, aproape că murmur, ca și cum m-ar asculta doar motanul meu.

Dar Antoine Pallières, a cărui respingătoare și embriionară mustață nu comportă nimic felin, mă privește, încurcat de cuvintele mele ciudate. Ca întotdeauna, sunt salvată de incapacitatea pe care o au ființele de a crede în ceea ce spulberă cadrele micilor lor obișnuințe mentale. O portăreasă nu citește *Ideologia germană* și ca atare ar fi incapabilă să citeze teza a unsprezecea despre Feuerbach. Mai mult, o portăreasă care îl citește pe Marx privește în mod obligatoriu cu coada ochiului spre subversiune, vândută unui diavol care se numește CGT¹. Că ea ar putea să-l citească pentru elevația spiritului este o contradicție pe care niciun burghez n-o concepe.

— Transmiteți-i salutări mamei dumneavoastră, mormăi închizându-i ușa în nas și sperând că disfonia celor două fraze va fi acoperită de forța unor prejudecăți milenare.

¹ Acronim pentru Confédération Générale du Travail, una dintre cele cinci mari confederații sindicale franceze (n. tr.).

2

MIRACOLELE ARTEI

Mă numesc Renée. Am cincizeci și patru de ani. De douăzeci și șapte de ani sunt portăreasă la nr. 7, rue de Grenelle, o frumoasă casă boierească cu o curte și grădină interioare, împărțită în opt apartamente de mare lux, toate locuite, toate gigantice. Sunt văduvă, scundă, urâtă, dolofană, am bătăture la picioare și, dacă e să mă iau după unele dimineți mai neplăcute, o răsuflare de mamut. N-am studii, am fost întotdeauna săracă, discretă și insignifiantă. Trăiesc singură cu pisica mea, un motan mare și leneș, care nu are nicio particularitate notabilă, decât că-i miros urât laelele când e contrariat. Nici el, nici eu nu facem deloc eforturi pentru a ne integra în hora semenilor noștri. Cum sunt rareori amabilă, deși întotdeauna politicoasă, nu-s îndrăgită, dar sunt totuși tolerată deoarece corespund atât de bine cu ceea ce în opinia generală a devenit paradigmă a portăresei de imobil, și anume că sunt una dintre numeroasele roțițe care fac să funcționeze marea iluzie universală potrivit căreia viața are un sens ce poate fi ușor descifrat.

Și dat fiind că stă scris undeva că portăresele sunt bătrâne, urâte și acre, e de asemenea gravat cu litere de foc pe frontonul aceluiași firmament imbecil că portăresele au pisici fricoase, grase, care moțăie toată ziua pe perne cu huse croșetate.

La același capitol, se spune că portăresele se uită tot timpul la televizor în timp ce pisicile lor grase moțăie și că holul imobilului trebuie să miroasă a rasolul, supa de varză sau iahnia de fasole gătite în casă. Am însă șansa nemaipomenită de a fi portăreasă într-o reședință de mare *standing*. Mi se părea atât de umilitor să trebuiască să gătesc aceste feluri infame, încât intervenția domnului de Broglie, consilierul de stat de la etajul întâi, pe care cu siguranță a calificat-o în fața soției sale drept politicoasă, dar fermă, și care viza eliminarea din existența comună a acestor izuri plebee, a fost o ușurare imensă pe care am disimulat-o cât am putut mai bine sub aparența unei obediențe silite.

Asta era acum douăzeci și șapte de ani. De atunci, în fiecare zi, merg la măcelar și cumpăr o bucată de jambon sau de ficat de vițel, pe care o îndes în plasă între pachetul de tăieței și legătura de morcovi. Etalez cu competență aceste merinde de sărăntoc, având caracteristica nobilă de a fi inodore, fiindcă eu sunt săracă într-o casă de bogați, pentru a alimenta concomitent clișeul consensual și pe motanul meu, Léon, care nu-i gras decât de pe urma acestor mese ce ar fi trebuit să-mi fie destinate și care se îndoapă zgomotos cu afumătură de porc și macaroane cu unt, în timp ce eu pot să-mi potolesc foamea fără perturbații olfactive și fără să bănuiască nimeni nimic cu privire la propriile-mi înclinații culinare.

Mai dificilă a fost problema televizorului. Pe vremea defunctului meu soț, mă obișnuisem totuși, întrucât constanța cu care se uita el mă scutea de corvoadă. Zgomotele aparatului răzbăteau în holul casei și asta era de-ajuns pentru a statornici jocul ierarhiilor sociale în privința cărora, odată cu decesul lui Lucien, a trebuit să-mi bat capul pentru a le menține aparența. Pe când trăia, mă despovăra de nedreapta obligație; mort, mă lipsea de incultura lui, indispensabil zid de apărare contra suspiciunii celorlalți.

Am găsit soluția grație unui non-buton.

O sonerie legată la un mecanism cu infraroșu mă avertizează acum de câte ori trece cineva prin hol, făcând inutil orice buton pe care trecătorii să trebuiască să apese pentru a-mi semnala prezența lor, deși sunt foarte departe de ei. Căci în aceste ocazii stau în camera din fund, cea unde îmi petrec cea mai senină parte din timpul meu liber și unde, protejată de zgomotele și mirosurile pe care mi le impune condiția mea, pot trăi după pofta inimii, fără a fi privată de informațiile vitale oricărei santinele: cine intră, cine iese, cu cine și la ce oră.

Astfel, locatarii care traversau holul auzeau sunetele înfundate prin care se recunoaște un televizor în funcțiune și, mai degrabă din lipsă decât din prisos de imaginație, își făceau imaginea portăresei afundate în fotoliul din fața aparatului. Eu, închisă în bârlogul meu, nu auzeam nimic, dar știam dacă trece cineva. Atunci, din odaia învecinată, prin ferestruica rotundă care dă spre scări, ascunsă în spațele perdelei de muselină albă, mă informam discret despre identitatea trecătorului.

Apariția videocasetelor și, mai târziu, a zeului DVD, a schimbat radical lucrurile în ceea ce privește fericirea mea. Cum e puțin obișnuit ca o portăreasă să se delecteze cu *Moartea la Veneția* și ca din gheretă să răzbată muzică de Mahler, am dat iama în economiile conjugale, atât de greu adunate, și am cumpărat un alt aparat pe care l-am instalat în ascunzătoare. În timp ce, garant al clandestinității mele, televizorul din gheretă răgea, fără să aud neroziile pentru creiere de moluște, eu mă extaziam, cu ochii în lacrimi, în fața miracolelor Artei.

CUGETARE PROFUNDĂ NR. 1

*Să aspiți la aștri
În bolul cu peștișori
Aurii să sfârșești*

După toate aparențele, din când în când, adulții își fac timp să șadă și să contemple dezastrul care e viața lor. Atunci se lamentează fără a înțelege și, ca niște muște care se izbesc întruna de același geam, se frământă, suferă, se consumă, se deprimă și se întreabă despre angrenajul care i-a dus acolo unde nu voiau s-ajungă. Ba, cei mai inteligenți fac din treaba asta chiar o religie: ah, deșertăciunea demnă de dispreț a existenței burgheze! Sunt unii cinici de genul ăsta care cinează la masa părinților: „Ce s-a întâmplat cu visurile noastre de tinerețe?” întreabă ei cu un aer dezamăgit și satisfăcut. „S-au evaporat și viața-i o cățea.” Detest această falsă luciditate a maturității. Adevărul e că sunt ca toți ceilalți, niște puști care nu pricep ce li s-a întâmplat și care se joacă de-a tipii duri când de fapt le vine să plângă.

E totuși ușor de înțeles. Ceea ce nu-i în regulă este că toți copiii cred în vorbele adulților și, deveniți adulți, se răzbună înșelându-și propriii copii. „Viața are un sens pe care-l cunosc doar oamenii mari” este minciuna universală în care toată lumea e obligată să creadă. Când, la vârsta adultă, înțelegi că nu-i adevărat, e prea târziu. Misterul rămâne intact, dar toată energia disponibilă a fost de mult irosită în activități stupide. Nu mai rămâne decât să te anesteziezi cum poți, încercând să-ți maschezi faptul că nu găsești niciun sens vieții tale și-ți amăgești propriii copii pentru a încerca să te convingi mai bine pe tine însuși.

Dintre persoanele pe care le frecventează familia mea, toate au urmat aceeași cale: o tinerețe petrecută în încercarea de a-și rentabiliza inteligența, de a stoarce ca pe-o lămâie filonul studiilor și de a-și asigura o poziție de elită, pentru ca apoi să se întrebe cu uimire o viață întreagă de ce asemenea speranțe au dus la o existență atât de vană. Oamenii cred că aspiră la aștri și sfârșesc ca niște peștișori aurii într-un bol. Mă întreb dacă n-ar fi mai simplu să li explice de la început copiilor că viața-i absurdă. Asta ar răpi câteva momente bune copilăriei, dar i-ar aduce un câștig considerabil de timp adultului — fără a mai pune la socoteală că l-ar cruța de cel puțin un traumatism, cel al bolului.

În ceea ce mă privește, am doisprezece ani și locuiesc la nr. 7 pe rue de Grenelle, într-un apartament de bogătași. Părinții mei sunt bogați, familia mea e bogată, iar sora mea și cu mine suntem prin urmare virtual bogate. Tatăl meu e deputat după ce a fost ministru și va sfârși fără îndoială la vârf, ocupat să golească pivnița reședinței de la Hôtel de Lassay¹. Mama mea... Ei bine, mama mea nu-i tocmai o capacitate, dar e instruită. Are un

¹ Sediul președintelui Adunării Naționale Franceze (n. tr.).

doctorat în litere. Scrie invitațiile la cină fără greșeli și își petrece timpul pisându-ne cu referințe literare („Colombe, n-o mai face pe Guermantes”, „Drăguța mea, ești o adevărată Sanseverina”).

Cu toate astea, cu tot norocul și cu toată bogăția, de mult timp știu că destinația finală este bolul cu peștișori. Cum de știu? Întâmplarea face să fiu foarte inteligentă. Chiar excepțional de inteligentă. Dacă te uiți la copiii de vârsta mea, e deja un abis între noi. Cum nu prea am chef să fiu remarcată și cum, într-o familie unde inteligența este o valoare supremă, un copil supradotat n-ar avea niciodată liniște, încerc, la colegiu¹, să-mi reduc performanțele, dar chiar și așa sunt mereu prima. S-ar putea crede că a simula o inteligență normală când, ca mine, ești la nivelul unei clase pregătitoare pentru Școala Normală Superioară e floare la ureche. Ei bine, nu e deloc așa! Trebuie să-ți dai multă osteneală ca să pari mai prost decât ești. Dar, într-un fel, asta mă împiedică să mor de plictiseală: tot timpul pe care nu am nevoie să-l petrec pentru a învăța și-a înțelege îl folosesc pentru a imita stilul, răspunsurile, felurile de-a proceda, preocupările și micile greșeli ale elevilor buni obișnuiți. Citesc tot ce scrie Constance Baret, a doua din clasă, la mate, franceză și istorie și așa învăț ce trebuie să fac: din franceză — un șir coerent de cuvinte corect ortografiate, din mate — reproducerea mecanică a unor operații lipsite de sens, iar din istorie — o succesiune de fapte legate între ele de conectori logici. Însă chiar și în comparație cu adulții, sunt mult mai deșteaptă decât cei mai mulți dintre ei. Asta e. Nu sunt deosebit de mândră de asta fiindcă n-am niciun merit în această privință. Dar ce-i sigur este că în bol n-am s-ajung. E o decizie la

¹ Colegiul francez este o școală secundară cu patru clase, eșalonate de la a șasea (cea mai mică) la a treia (cea mai mare) (n. tr.).

care am reflectat bine. Chiar și pentru o persoană atât de inteligentă ca mine, atât de înzestrată pentru studii, atât de diferită de ceilalți și superioară majorității, viața e deja trasată și atât de tristă încât te podidește plânsul: nimeni nu pare a se fi gândit la faptul că dacă existența e absurdă, a reuși în viață în chip strălucit nu are mai multă valoare decât a da chix. E doar mai confortabil. Ba mai mult: cred că luciditatea face succesul amar, în vreme ce mediocritatea mereu trage nădejde la ceva.

Hotărârea mea e luată. Curând voi părăsi copilăria și, în ciuda certitudinii mele că viața e o farsă, nu cred că voi putea rezista până la capăt. În fond, suntem programați să credem în ceea ce nu există, fiindcă suntem viețuitoare care nu vor să sufere. Așa că ne consumăm toată energia pentru a ne convinge că există lucruri care merită osteneala și că de-asta viața are un sens. Degeaba sunt foarte inteligentă, tot nu știu cât timp voi mai putea să lupt împotriva acestei tendințe biologice. Când voi intra în cursa adulților, voi mai fi capabilă să fac față sentimentului de absurditate? Nu cred. Iată de ce am luat următoarea hotărâre: la sfârșitul acestui an școlar, în ziua în care voi împlini treisprezece ani, pe 16 iunie, o să mă sinucid. Atenție, nu plănuiesc să fac asta cu mare tam-tam, ca și cum ar fi un act de curaj sau de sfidare. De altfel, am tot interesul ca nimeni să nu bănuiască nimic. Adulții au cu moartea o relație isterică, totul ia proporții enorme, se face atâta caz, când e totuși evenimentul cel mai banal din lume. Ceea ce mă frământă nu e faptul în sine, ci metoda de a-l pune în aplicare. Latura mea japoneză înclină evident pentru seppuku. Când spun latura mea japoneză, vreau să zic: dragostea mea pentru Japonia. Sunt într-a patra și, bineînțeles, am ales japoneza ca a doua limbă. Proful de japoneză nu-i grozav, molfăie cuvintele în franceză și mai tot timpul se scarpină în cap cu un aer perplex, dar există un

manual care nu-i chiar rău și, de când a reînceput școala, am făcut mari progrese. Am speranțe ca în câteva luni să pot citi manga-urile mele preferate în original. Mama nu înțelege că o fetiță-așa-de-dotată-ca-tine poate să citească manga. Nici măcar n-am catadicsit să-i explic că „manga” în japoneză înseamnă doar „bandă desenată”. Ea crede că mă adap cu subcultură, dar nu încerc s-o lămuresc că se înșală. Pe scurt, peste câteva luni poate c-o să-l pot citi pe Taniguchi în japoneză. Dar asta ne readuce la povestea noastră: totul trebuie să se întâmple până în 16 iunie, pentru că pe 16 iunie mă sinucid. Însă nu prin seppuku. Ar fi plin de sens și de frumusețe, dar... ei bine... n-am deloc poftă să sufăr. De fapt, aș avea oroare să sufăr; consider că atunci când iei hotărârea să mori, tocmai fiindcă socoți că intră în rânduiala lucrurilor, trebuie s-o faci cu blândețe. Moartea trebuie să fie o trecere delicată, o alunecare pe tăcute spre odihna veșnică. Sunt oameni care se sinucid aruncându-se pe fereastră de la etajul al patrulea sau bând hipoclorit ori spânzurându-se! E absurd! Ba chiar găsesc că-i obscen. La ce bun să mori, dacă nu ca să nu suferi? Eu, una, mi-am prevăzut bine ieșirea: de un an, în fiecare lună, iau un somnifer din cutia de pe noptiera mamei. Consumă atâtea, încât, oricum, n-ar observa nici dacă aș lua câte unul în fiecare zi, dar am hotărât să fiu foarte prudentă. Nu trebuie să lași nimic la voia întâmplării când iei o decizie care are puține șanse de a fi înțeleasă. E de neînchipuit repeziciunea cu care oamenii se opun planurilor la care ținem cel mai mult, în numele unor platitudini de genul „sensul vieții” sau „dragostea pentru ființa umană”. Ah, și asta: „caracterul sacru al copilăriei”.

Așadar, mă îndrept în liniște spre data de 16 iunie și nu mi-e teamă. Am doar câteva regrete, poate. Dar lumea așa cum e nu-i făcută pentru prințese. Acestea fiind zise, doar fiindcă plănuiești

să mori nu înseamnă că trebuie să vegetezi ca o legumă deja putredă. Ba chiar dimpotrivă. Important nu e să mori, nici la ce vârstă mori, important e ceea ce ești pe cale să faci în momentul când mori. La Taniguchi, eroii mor escaladând Everestul. Cum n-am nicio șansă de-a putea să-ncerc K2 sau Grandes Jorasses până în 16 iunie, Everestul meu este o exigență intelectuală. Mi-am fixat drept obiectiv să emit cât de multe cugetări profunde cu puțință și să le notez în acest caiet: dacă nimic nu are sens, măcar mintea să înfrunte asta, nu? Dar cum am o pronunțată latură japoneză, am adăugat o dificultate: aceste cugetări profunde trebuie formulate sub forma unui mic poem în stil japonez — un *hokku* (trei versuri) sau un *tanka* (cinci versuri).

Hokku-ul meu preferat e unul de Basho:

Colibă de pescari

Amestecați cu creveți

Greieri!

Ăsta nu-i bol cu pești, nu, e poezie!

Dar în lumea în care trăiesc, există mai puțină poezie decât într-o colibă de pescar japonez. Găsiți că-i normal ca patru persoane să-și ducă viața în patru sute de metri pătrați, când o mulțime de altele, și poate printre ele poeți blestemați, n-au nici măcar o locuință decentă și se îngrămădesc câte cincisprezece în douăzeci de metri pătrați? Când, astă-vară, am aflat de la știri că niște africani își pierduseră viața fiindcă un incendiu izbucnise în casa scărilor din imobilul lor insalubru, mi-a venit o idee. Cei asemenea lor au bolul cu peștișori în fața ochilor toată ziua, nu pot să scape de el spunându-și povești. Dar părinții mei și

Colombe își închipuie că înoată în ocean fiindcă trăiesc în cei patru sute de metri pătrați ai lor, ticsiți cu mobile și tablouri.

Așa că pe 16 iunie am de gând să împrăpătez un pic memoria lor de sardele: o să dau foc apartamentului (cu aprinzătorul pentru grătar). Atenție, nu sunt o criminală: am s-o fac când nu va fi nimeni (16 iunie cade într-o sâmbătă, adică ziua în care după-amiaza Colombe se duce la Tibère, mama la yoga, tata în cercul lui, iar eu rămân acasă), o să evacuez pisicile pe fereastră și-o să anunț pompierii destul de devreme, ca să nu fie victime. Apoi, o să mă duc liniștită să dorm la mami cu somniferele mele.

Fără apartament și fără fiică, poate că se vor gândi la toți africanii morți, nu-i așa?